

HALIMA AHMEDOVA SHE'RLARIDA TUYG'ULAR ISYONI VA TABIAT

HODISALARINING MUTANOSIBLIGI

Abdusalomova Durdonaxon Valilullo qizi

Prezident ta'lim muassasalari agentligi tizimidagi Andijon shahar

1-son ixtisoslashtirilgan maktab-internati ona tili va adabiyot fan o'qituvchisi

Abdusalomovadurdona0@gmail.com

Inson ruhiy dunyosini to'la tadqiq etish, o'rganib nihoyasiga yetkazish aslo mumkin emas. Olam sir-u sinoatga qanchalik boy bo'lsa, odamzod ruhiy dunyosi ham shunchalik murakkab va chegarasiz. Mana shu murakkablik va cheksizlik manzaralari ham rangindir. Shuning uchun haqiqiy shoir o'zini inson qalbi va ruhining muhofizi, musavviri deb his qiladi. Uni har qanday qo'pol, tashqi ta'sirlardan himoya qilish uchun kurashadi. Inson ko'ngli va ruhiy hayotini tadqiq etgan ijodkorlar, sirtidan qaralganda, tashqi voqelikdan yiroqlashganday ko'rinadi. Aslida esa, tashqi dunyoning ko'p muammolari inson farzandining qalbiga yo'l topish, ruhini anglash orqali hal etiladi. Inson ruhiyati yechilmas jumboq. Hech qanday fan hali uni to'liq tasvirlay olmagan. Badiiy ijodning o'ziga jalb etuvchi jihatlaridan biri, uning inson ichki olamidagi qorong'u va mavhum tilsimlarni ochish qobiliyatidir. Halima Ahmedova ana shu jihatni yanada boyitgan. Chunki, u inson ruhiyatida ro'y beruvchi jarayonlarga mos tabiat hodisalarini topa biladi, hamda ikki jarayonni uyg'un holatda o'z she'rlarida qo'llaydi. Bunday ifodalashning yutug'i shundaki, biz qalblarda jo'sh urayotgan tuyg'ular isyonini bilmasligimiz, og'rig'ini tatimagan, azobida yashamagan bo'lishimiz mumkin. Ammo tevarak-atrofga sodir bo'layotgan tabiat hodisalarini ko'rganmiz, ozmi-ko'pmi xabardormiz. Buni qalbdan his qilgan iste'dodli shoira inson ruhiyatini bevosita tabiat bilan bog'lab, qalb kechinmalarini mohirona ifoda etadi. "Da'vo" she'ridan olingan parcha:

Yuragim sevgidan gullagan paytlar

Gullashni daraxtga o'rgatgan edim.

Mening gullab yotgan ko'nglimga boqib,

Daraxt ham entikib gulladi so'lim.

Lirik qahramonning yuragi shu qadar sevgiga limmo-lim to'ldiki, daraxt bahorda zarur kuchni jamlab bo'lgach, kurtak yozib gullagani singari gullay boshladi. Chiroy ochdi. Shoira tabiatdagi "daraxtning gullashi" jarayonini mahorat bilan inson ruhiyatidagi "quvonch", "shodlik" holatlariga tashbehlay olgan. Inson qalbdan quvonar ekan, uning ko'tarinki kayfiyati tashqi qiyofasiga ham o'z ta'sirini ko'rsatadi. Erta bahorda qiyg'oz gullagan daraxt misoli atrofga go'zallik ulashadi. Yuqorida keltirilgan parchada ruhiyatning sirli tamoni tabiatning ajib bir hodisasi orqali o'quvchiga yetkazib berilgan. Halima Ahmedova har qanday mavzuda qalam tebratmasin uni yuksak pafos bilan qog'ozga muhrlaydi. O'quvchi ham uni xuddi shunday ko'tarinki holatda o'qiydi. E'tibor bering,

ko'tarinki kayfiyatda demayapmiz, - ko'tarinki holatda. Zotan, shoira eng mahzun she'rlari ham tushkun kayfiyat tug'dirmaydi kishida. Balki dil dardiga malham kabi, majruh ruhga quvvat beradi, – tetiklashtiradi

Yurakda gul ochgan sevgi bog'ida
Yillarning shamoli nogoh berdi pand.
Gullashdan to'xtadi yuragim ammo
Daraxt hamon gullar menga nopisand.

Yurakdan sevgi shunchalar chuqur joy egalladi-ki, sevgi daraxtlari bog'ga aylandilar. Ammo vaqt... Vaqt hamisha beshavqat. Yillar o'tib qarovsiz qolgan bog'lar quriydi va kuzning to'zg'in bir shamoli ularni nobud etadi. Yuraklarda ham shunday... Yillar o'tgan sari e'tiborsiz qolgan muhabbat alangasi so'nadi. Barchamizga tanish manzara. Yuragimizda qachonlardir jarohat bo'lib qolgan o'sha damlar, o'sha iztirobli voqealar ham bugun shirin bir xotira bo'lib qalbga hayajon soladi. Xo'sh, mana shu satrlar kimni mahzun kayfiyatga chorlaydi. Shoira qalbidagi ichki olami bilan yaxshi tanish, shuning uchun ham kechinmalarini tadqiq qilishda qiynalmaydi. Tafakkur imkoniyati shu qadar kuchliki, u basharning dardu tashvishlari bilan o'zining kechinmalari o'rtasidagi ko'zga ko'rinmas bog'liqlikni mohirona ilg'aydi. Halima Ahmedovaning she'rlarida daf'atan sezilmaydigan, ko'ngil tubida ko'milib yotgan hissiyot, kechinmalar ifodalanadi. Ularda chuqur g'amginlik hissi, nola, iztiroblar aniq aks etadi. Ayni jihat shoira she'rlarining o'ziga xosligi sanaladi. Shoira she'rlarida borliqqa bezovtalik bilan qaraydigan, hayotni chin dildan sevadigan, unga talpinadigan, samimiy qalb tuyg'ulari jo'sh urib turadi. Bu qalbga qarab, har bir kishi kechinma, hissiyotlarining avval anglamagan ajib qirralarini kashf etadi. Chunki, shoira she'rlarida ko'pchilikning hayoliga kelmagan fikrlarni aytadi.

Ko'z yoshingni artib ol, deya
Xazonini tutadi daraxt.
Meni kuzga topshirib qo'yib,
Sen qaylarda qolib ketding, baxt?

Shoira she'rlarida hamisha inson ruhiyatidagi o'zgarishlar tabiat hodisalariga yonma-yon tasvirlanadi. To'g'rirog'i, qalb kechinmalarini o'quvchi yuragiga ta'sirliroq, tushunarliroq qilish uchun adiba tabiat hodisalaridan foydalanadi. Yuqoridagi parchada inson qalbidagi g'ashlik, iztirobli damlar kuzning sokin, xazonrezgilik davridagi kunlari bilan yonma-yon tasvirlanadi. Ular orasidagi bunday o'xshashlik faqatgina Halima Ahmedova she'rlaridagina uchraydi.

Oyog'ing ostida bargday
To'kilib yotardi ko'nglim

Yuqoridagi satrlarda ifodalangan ko'ngilning daraxtdan to'kilgan bargga o'xshatilishi yangi va kutilmagan tashbehdir. U o'quvchini yetarlicha mushohada qilishga majbur eta

oladi. Chunki, ushbu satrlarni shunchaki yengil o'qib bo'lmaydi. Nega aynan to'kilib yotgan barg? Axir barg xazonga aylanganda to'kiladi, qurib bitadiku? Lirik qahramonning ko'ngli shu qadar g'am-alamdan, sevgi azobidan qayg'uga botdiki, yor poyiga barg kabi o'zini "yoydi".

Hind braxmanlarida: "Insonning ko'zi, o'zidan boshqa hamma narsani ko'rishga qodir" degan aqida bor. Ijodkorning nigohi bundan mustasno deb bo'lmaydi, ammo, ijodkor, ayniqsa shoir ijtimoiy dolzarb muammolarni bir chetga yig'ishtirib qo'yib, "ko'z qorachig'ini ichga qaratadi". Binobarin, ruhiyat (psixologizm) - bu muallifning badiiy bo'yoqlar bilan qahramonning ichki olami manzarasini chizishga bo'lgan urinishi hisoblanadi. Halima Ahmedova she'rlarida ham huddi shunday holat ko'zga tashlanadi. Shoir bor ijodiy mahoratini ko'zga aylantiradi va insoniyat qalbiga yo'naltiradi. Ijodkorning "Osmon ko'ngli" nomli she'ridan olingan quyidagi parchaga e'tiboringizni qaratmoqchiman.

Xazonga aylangan yurakni

Bokira maysaga suydirdim.

Ko'rsatib ruhimning jamolin

Dunyoning ko'zini kuydirdim

Har giyoh, har toshda yuz ochib

Afsunday to'lg'andi bu dilim

Yurak qachon xazonga aylanadi?! Yurakda umidlar so'nsa, o'zi izlagan, talpingan borliqqa yetolmasa, u tamoman yashashdan voz kechadi. Daraxt barglari kuz kelib, xazonga aylangani singari yurak ham to'kilishga, hayotni tark etishga shay bo'lib qoladi. Shoir ana shu ikki hodisani "Osmon ko'ngli" she'rida yakdil holatda tasvirlagan. Xazon singari jonsiz bo'lib qolgan yurakni hayotga qaytarish imkoni ham bor, ijodkor buning uchun erta bahorda tuproqdan bosh ko'targuvchi maysalardan foydalanadi. Zero, Abdulla Ulug'ov "Hur gulsan, hayot" nomli maqolasida huddi mana shu she'ri uchun Halima Ahmedovaga quyidagicha ta'rif beradi: "Hissiyotlarni bu tarzda tiniq bayon etish, kechinmalarni ehtiros bilan ifodalash uchun kishida iste'dod bo'lishi zarur. Iste'dod- ijod qilish qobiliyati esa yaratganning bebaho ne'matidir. Halima Ahmedova ana shu ne'mat bilan siylangani bois borliqning boshqalar idrok etmagan ma'nolarini kashf etib, yulduzli osmon, qorong'i kecha, yorug' kunduz, tuproqdan bosh ko'targan maysa, ko'kka bo'y cho'zgan daraxtlarni tiniq ta'riflaydi, uning teran nigohi tevarak-atrofdagi barcha narsani boshqacha ko'radi.¹" Darhaqiqat, ushbu ta'rif tamoman to'g'ri berilgan desak, mubolag'a bo'lmaydi. Chunki, shoir ijodida biz umuman o'zgacha haroratni, o'zgacha jozibani topishimiz mumkin.

Adabiyotlar:

1. H.Ahmedova "Erk darichasi" Adabiyot va san'at. 1996

¹ Abdulla Ulug'ov "Hur gulsan, hayot" Davron.uz

2. H.Ahmedova “Tiyrāmoh” Adabiyot va san’at. 2005
3. H.Ahmedova “Nigoh qiblasi” Adabiyoti va san’at. 2011
4. H.Ahmedova “Afsun” Adabiyot va san’at. 2013
5. Abdulla Ulug'ov “Hur gulsan, hayot” Davron.uz
6. Jumaboyeva J. Lirik she’rda ruhiyat qudrati. O’zbek tili va adabiyoti. 1999. № 2. –B. 41-44.
7. Jumaboyeva J. Lirik qahramon ruhiy dunyosining teran manzaralari. O’zbek tili va adabiyoti. 1998.№6.-B. 16-20.
8. Saidakbar Mahsumxonov. She’riyatda barg obrazi. O’zbek tili va adabiyoti. 2004. №6.-B. 51-53.